

АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© 2014 РОМАНЧИК Т. В.

УДК 330.011.5

Романчик Т. В. Аналіз стану інноваційної активності економіки України

Метою статті є дослідження наукової діяльності та інноваційної активності підприємств та організацій України, визначення залежності конкурентоспроможності країни на світовому рівні від вказаних показників та аналіз негативних тенденцій. Відмічається, що лідерами за індексом глобальної конкурентоспроможності є лише ті країни, які позиціонують себе як експортери високотехнологічного обладнання та новітніх технологій. Україна поки не здатна змагатися з інноваційно розвиненими країнами. Інноваційний шлях розвитку можуть обирати для себе заклади, які мають для цього достатній рівень фінансової підтримки, чого, на жаль, бракує сьогодні в Україні. І хоча традиційно Україна вважається державою з вагомим науковим потенціалом, але економічні та геополітичні процеси, що відбуваються, негативним чином вплинули на розвиток її інноваційної діяльності. У статті приведено низку показників, що характеризують стан інноваційної діяльності підприємств України, динаміку фінансування науки, динаміку чисельності та структури наукових кадрів, проаналізовано деякі проблемні аспекти в цьому напрямку та обґрунтовано шляхи активізації науково-інноваційної діяльності країни з метою підвищення рівня її глобальної конкурентоспроможності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, наукові кадри, фінансування науки, науковий потенціал.

Рис.: 4. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 8.

Романчик Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та військового господарства, Академія внутрішніх військ МВС України (пл. Повстання, 3, Харків, 61001, Україна)

E-mail: romancik@list.ru

УДК 330.011.5

Романчик Т. В. Анализ инновационной активности экономики Украины
Целью статьи является исследование научной деятельности и инновационной активности предприятий и организаций Украины, определение зависимости конкурентоспособности страны на мировом уровне от указанных показателей, а также анализ негативных тенденций. Отмечается, что лидерами по индексу глобальной конкурентоспособности являются только те страны, которые позиционируют себя как экспортеры высокотехнологичного оборудования и новейших технологий. Украина пока не способна соперничать с инновационно-развитыми странами. Инновационный путь развития могут выбрать для себя субъекты экономики, имеющие для этого достаточный уровень финансовой поддержки, чего, к сожалению, не хватает сегодня в Украине. И хотя традиционно Украина считается государством с весомым научным потенциалом, происходящие в стране экономические и геополитические процессы негативным образом повлияли на развитие ее инновационной деятельности. В статье приведен ряд показателей, характеризующих состояние инновационной деятельности предприятий Украины, динамика финансирования науки, динамика численности и структуры научных кадров, проанализированы некоторые проблемные аспекты в этом направлении и обоснованы пути активизации научно-инновационной деятельности страны с целью повышения уровня ее глобальной конкурентоспособности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, научные кадры, финансирование науки, научный потенциал.

Рис.: 4. **Табл.:** 2. **Библ.:** 8.

Романчик Татьяна Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и военного хозяйства, Академия внутренних войск МВД Украины (пл. Восстания, 3, Харьков, 61001, Украина)

E-mail: romancik@list.ru

UDC 330.011.5

Romanchyk Tetiana V. Analysis of Innovation Activity of the Ukrainian Economy

The goal of the article is the study of scientific activity and innovation activity of enterprises and organisations of Ukraine, determination of dependence of competitiveness of the country at the world level on the said indicators and also analysis of negative tendencies. The article marks that leaders by the index of global competitiveness are those countries that position themselves as exporters of high-technology equipment and newest technologies. Ukraine is still unable to compete with innovation developed countries. The innovation way of development could be chosen by those subjects of economy that have a sufficient level of financial support, which Ukraine, unfortunately, lacks at the moment. And although Ukraine is considered to be the state with a significant scientific potential, the economic and geopolitical processes that take part in the country negatively influenced development of its innovation activity. The article provides a number of indicators that characterise the state of innovation activity of Ukrainian enterprises, dynamics of financing of science, dynamics of a number and structure of scientific personnel and analyses some problem aspects in this direction and justifies the ways of activation of scientific and innovation activity of the country with the aim of increase of the level of its global competitiveness.

Key words: innovation activity, scientific personnel, science financing, scientific potential.

Рис.: 4. **Табл.:** 2. **Библ.:** 8.

Romanchyk Tetiana V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Management and Military Facilities (Economy), Academy of Interior Ministry of Ukraine (pl. Povstannya, 3, Kharkiv, 61001, Ukraine)

E-mail: romancik@list.ru

Економічний розвиток країни знаходиться у прямій залежності від стану її інноваційної активності, яка, у свою чергу, певним чином пов'язана з підготовкою наукових кадрів та їх науковою діяльністю, фінансуванням науки, ставленням держави до вибору шляхів розвитку країни. Інноваційне спрямування є закономірним для розвитку сучасної економічної системи.

В Україні за останні роки почала простежуватися певна розбалансованість між станом ділової активності наукових кадрів країни та рівнем розвитку її економіки, тому врегулювання цієї проблеми набуває сьогодні першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що інноваційна діяльність – визначальний фактор підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, підприємств та економіки країни в цілому. Питанню підвищення інноваційної активності суб'єктів економіки приділяється багато уваги вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких С. Д. Ільєнкова [1], М. О. Чайков [6], О. А. Мазур [2], В. С. Шовкалюк [7].

Мета статті – визначення залежності рівня конкурентоспроможності економіки країни від стану її інноваційної діяльності, аналіз факторів негативного впливу, надання пропозицій щодо підвищення наукової та інноваційної активності економіки.

Сучасним промисловим підприємствам доводиться працювати у надскладних умовах, що обумовлені багатьма факторами соціально-економічного та політичного впливу. Негативні процеси, що спостерігаються в економіці країни, ускладнюють роботу структурних одиниць, перешкоджають раціоналізації виробництва, процесів управління функціонуванням підприємств, розвитку наукової діяльності.

За аналізом оцінок Всесвітнього економічного форуму місця у першій двадцятці за індексом глобальної конкурентоспроможності посідають країни, які позиціонують себе як експортери високотехнологічного обладнання та новітніх технологій [7, с. 14]. Україна не здатна поки змагатися з інноваційно розвиненими країнами, хоча й прагне до покращення свого економічного становища. З цією метою в країні розробляються та впроваджуються заходи стимулювання та підтримання інноваційної діяльності на державному рівні. На період 2010 – 2014 рр. розроблено Програму економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», метою якої є активізація інноваційних процесів, розвиток наукової діяльності та впровадження її результатів у промислове виробництво. Стратегічні орієнтири інноваційної діяльності визначено Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». На період 2012 – 2016 рр. з урахуванням світових технологічних тенденцій Урядом України затверджено пріоритети інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів [7].

За Програмою економічних реформ у період 2010 – 2014 рр. заплановано збільшення частки інноваційно-активних промислових підприємств з 10,7 до 25%, підвищення наукоємності ВВП з 0,95 до 1,5%. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» прописано, що обсяг фінансування науки мусить бути на рівні не менше від 1,7% ВВП.

Що стосується фактичних результатів інноваційного розвитку України, то вони характеризуються даними Державного комітету статистики, що наведені в *табл. 1*.

За наведеними показниками питома вага інноваційно-активних підприємств за період 2009 – 2012 рр. змінилася в кращій бік, але за результатами 2012 р. досягнуті показники майже в 2 рази гірше тих, які планувалося досягти у 2014 р., фактично через два роки від аналізованого періоду. З урахуванням стабільного зниження за період питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової та з огляду на ситуацію, що склалася в економіці країни, можна прогнозувати, що заплановані результати досягти майже неможливо. Теж саме можна стверджувати й про підвищення наукоємності ВВП до рівня 1,5%. За проміжними результатами цей показник прагне до зниження. Щодо обсягів фінансування науки, які мусять бути на рівні не менше, ніж 1,7% ВВП, то витрати на наукову і науково-технічну діяльність в Україні щорічно зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їхня частка у ВВП становить менше 1%. На сьогодні українська наука фінансується державою на рівні 0,33%, а з урахуванням позабюджетного фінансування – 0,75% (*табл. 2*) [2].

Традиційно Україна вважається державою з вагомим науковим потенціалом [4], але економічні й геополітичні процеси, що відбуваються, негативним чином вплинули на розвиток її інноваційної діяльності.

Розглянемо за даними статистичної звітності основні показники, що характеризують стан розвитку економіки країни та рівень її конкурентоспроможності на світовому ринку. В останні п'ять років Україна традиційно займала середні позиції серед 144 країн світу в рейтингу глобальної конкурентоспроможності, який щорічно оцінюється Всесвітнім економічним форумом (*рис. 1*).

Аналітики пояснюють це емністю ринку (38 місце в рейтингу країн світу) та організацією системи освіти, «яка забезпечує легкий доступ до всіх рівнів освіти» (43 місце в рейтингу з оцінкою вищої освіти та навчання).

Слід відмітити, що, якщо за даними 2012 – 2013 рр. Україна піднялась в рейтингу на 9 позицій, то за даними 2013 – 2014 рр. за рейтингом, опублікованим у відкритому досту-

Таблиця 1

Показники стану інноваційної діяльності підприємств України [4]

Показник	Рік			
	2009	2010	2011	2012
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,7	11,5	12,8	13,6
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	4,8	3,8	3,8	3,3
Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	0,95	0,9	0,79	0,8

Таблиця 2

Динаміка фінансування науки в Україні, % ВВП [5]

Рік	Усього	У тому числі	
		бюджет	позабюджетні кошти
2005	1,17	0,39	0,78
2008	0,84	0,41	0,43
2009	0,85	0,37	0,48
2010	0,82	0,34	0,48
2011	0,73	0,29	0,44
2012	0,75	0,33	0,42

пі на сайті WEFoium, вона втратила 11 позицій й потрапила на 84 місце, хоча при цьому не втратила перспектив «подальшого розвитку інноваційного потенціалу країни» [3].

Саме інноваційний потенціал є вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності країни. Для визначення перспектив його розвитку необхідно проаналізувати існуючі можливості інноваційного розвитку в міжнародному аспекті з точки зору міжнародного співробітництва у сфері інновацій, можливості експорту техніки та технологій.

Щорічно визначаються рейтинги країн за інноваційним розвитком і технологічною готовністю (*рис. 2*).

Підсумки дослідження показників діяльності України за останні роки свідчать: якщо за індексом технологічної готовності за минулі 4 роки наша країна займала відносно

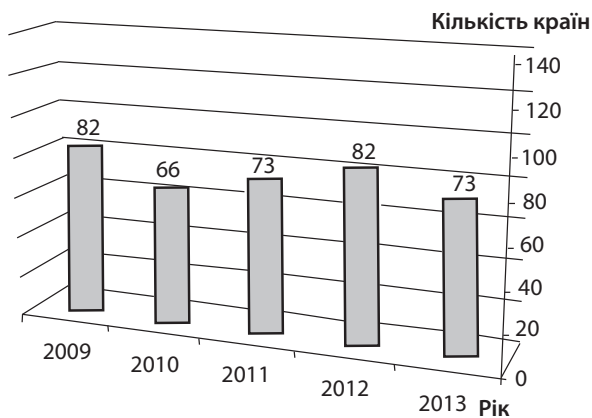

Рис. 1. Місце України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності [3, 8]

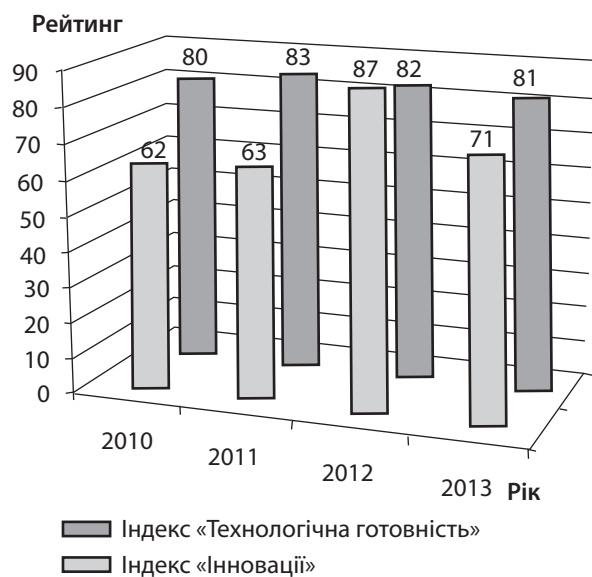

Рис. 2. Індекси «Інновації» та «Технологічна готовність» України за роками [3, 8]

стабільну позицію, індекс «Інновації» піддавався значним коливанням. У 2012 р. він підвищився на 24 позиції, що пояснювалось активізацією діяльності науково-дослідних інститутів (+8 позицій), наявністю інженерних і наукових кадрів (+26 позицій), кількістю патентів на 1 млн населення (+20 позицій), державними закупівлями новітніх технологій та продукції (+15 позицій). У 2013 р. індекс «Інновації» знизився на 16 позицій. Значною мірою це пояснюється тим, що вітчизняні підприємства більше використовують іноземні технології шляхом отримання ліцензій, ніж проводять та впроваджують власні розробки та дослідження. Як наслідок – частка України на ринку високотехнологічної продукції становить приблизно 0,1%, експорт формується переважно за рахунок сировинних галузей. Наукоємність промислового виробництва в Україні зараз не перевищує 1%, що у десятки разів менше за світовий рівень [7].

Це стає цілком зрозумілим, якщо звернути увагу на цифри, які характеризують фінансування вітчизняної науки. Для нормального функціонування наукових установ необхідні відрахування на їх потреби в розмірі 0,9% ВВП. Сьогодні бюджетне фінансування здійснюється на рівні 0,3% (див. табл. 2). При цьому фінансування університетської науки в закладах Міністерства освіти і науки у 2013 р. скорочене в абсолютних цифрах на 11%.

За межами фінансування опинилася велика кількість наукових проектів у вищих навчальних закладах, що сприяє відтоку молодих науковців та талановитої молоді.

В Україні, у супереч світовим тенденціям, продовжується скорочення загальної чисельності кадрів, зайнятих у сфері досліджень і розробок. За період з 2009 р. кількість працівників наукових організацій в Україні скоротилася на 11,5%, у т. ч. дослідників – на 9,9%. За більш тривалий період, з 2005 р., ці показники відповідно склали 23,9% і 19,5% (рис. 3) [5].

Кількість працівників наукових організацій, осіб

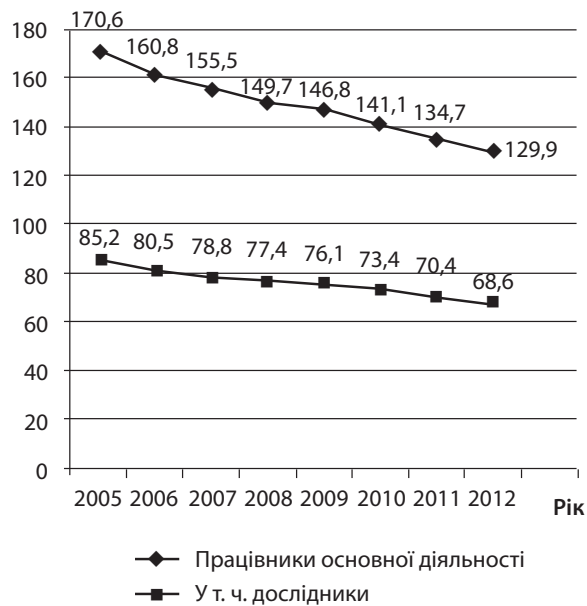

Рис. 3. Динаміка чисельності працівників наукових організацій України, тис. осіб [5]

Якщо порівнювати ситуацію, що склалася в Україні, з європейськими нормами, то в Євросоюзі наука сьогодні отримує приблизно 2% фінансування від ВВП, а до 2020 р. планується збільшити фінансування науки до 3%.

За думкою експертів, нинішній рівень фінансування наукових установ і наукових програм в Україні впав до показника слаборозвинених країн Африки. Як наслідок – за останні 20 років кількість працівників інноваційної сфери в Україні зменшилась більше ніж в 3 рази, тоді як у США та Західній Європі цей показник збільшився вдвічі. За цей період освоєння нових видів техніки знизилось у 14 разів. Наразі в країні за рахунок впровадження інноваційних технологій приріст ВВП складає лише 0,7%, тоді як у розвинених країнах він досягає 90%.

За період з 2000 р. спостерігається зниження питомої ваги обсягу виконаних науково-технічних робіт у внутрішньому валовому продукті [4, с. 153], скорочується кількість отриманих охоронних документів у Державній службі інтелектуальної власності України. У 2011 р. охоронних документів було отримано 8757, у 2012 р. – 8552.

І хоча кількість наукових співробітників в Україні за останні роки збільшилась (рис. 4), спостерігається деяке їх перегруповання за типами організацій, де працюють доктори та кандидати наук.

Кількість наукових працівників, осіб

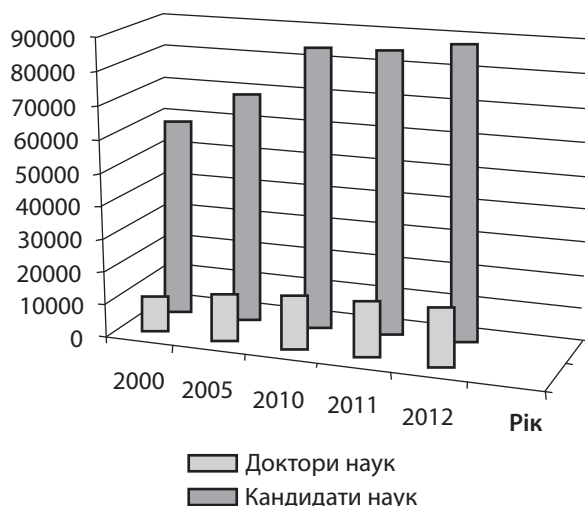

Рис. 4. Чисельність докторів та кандидатів наук в Україні за роками

За даними досліджень, за період 2000 – 2012 рр. кількість докторів наук збільшилась майже в 1,5 разу, при цьому майже без змін залишилась кількість докторів наук за цей період в науково-дослідних інститутах, апараті управління міністерств і відомств, інших організаціях та підприємствах. У 1,5 разу зменшилась кількість наукових працівників цього рівня в промислових підприємствах та науково-виробничих об'єднаннях. Разом з тим, спостерігається приріст кількості докторів наук, забезпечений працівниками вищих навчальних закладів, серед яких кількість докторів збільшилась майже в 2 рази. Це є свідченням того, що наука наразі все більше відривається від виробництва. Слід додати, що низький рівень оплати праці в науковій сфері сприяє відтоку наукових кадрів і кваліфікованих спеціалістів з України, а також переходу до інших видів діяльності, не пов'язаних ні з наукою, ні з матеріальним виробництвом [2, с. 8].

Враховуючи вкрай складну економічну та політичну ситуацію, що склалася останнім часом в Україні, можна стверджувати, що держава не тільки не сприяє розвитку, але зовсім не звертає уваги до проблем науки та інновацій. За словами виконавчого директора Технологічного парку «Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона» О. А. Мазур, «вітчизняна економіка працює «на знос», проїдаючи те, що було створено працею попередніх поколінь, і продовжує деградувати, скочуватися на рівень економіки країн «третього світу», тобто фактично сьгоднішніх сировинних колоній».

ВИСНОВКИ

Основним важелем розвитку економіки країни є нарощування її інноваційного потенціалу. На це має бути спрямована загальнодержавна політика, покликана об'єднувати освіту, науку, виробництво, споживання, фінансову систему. Вона має бути орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів з метою розвитку високотехнологічних виробництв, на створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, запровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, ринку інновацій та технологій.

Будь-яка держава, в якій не створюються гідні умови для праці вчених, приречена на відставання у науково-технічному розвитку та втрату свого статусу. Виведення

економіки країни з вкрай складного положення залежить перш за все від рівня її інноваційності. Підвищенню рівня конкурентоспроможності української економіки шляхом активізації її науково-інноваційної діяльності повинні сприяти такі умови:

- ✦ попит на науку має формуватися на загальнодержавному рівні;
- ✦ підвищення обсягу фінансування вітчизняної науки;
- ✦ впровадження системи державного замовлення на створення новітніх технологій у сфері науки і техніки, що повинно сприяти розробленню та впровадженню інноваційних технологій у виробництво та виведенню на ринок вітчизняної інноваційної продукції;
- ✦ створення у вищих навчальних закладах системи забезпечення інноваційної діяльності;
- ✦ залучення молоді до інноваційної діяльності як у галузі освіти, так і у промисловому секторі;
- ✦ впровадження системи навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інноваційної діяльності, трансферу технологій та інтелектуальної власності;
- ✦ створення умов для полегшення впровадження інноваційних розробок у практичну площину;
- ✦ розвиток трансферу технологій. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ильenkova С. Д.** Инновационный менеджмент / С. Д. Ильenkova. – М.: ЕАОИ, 2008. – 240 с.
2. **Мазур О. А.** Українська наука – цифри і факти / О. А. Мазур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2013_7/Nauka_Ukr_V7_2.pdf – Назва з екрану.
3. Місце України за Глобальним індексом конкурентоспроможності у 2012 – 2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uineta.kiev.ua/viewpage.php?page_id=492 – Назва з екрану.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст] : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2013. – 287 с.
5. Науково-технологічна сфера України. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Київ 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkni.gov.ua/?q=system/files/buklet_2013.pdf – Назва з екрану.
6. **Чайков М. О.** Повышение конкурентоспособности предприятия за счет использования интеллектуальной собственности / М. О. Чайков, О. В. Чайкова // Компоненты и технологии. – 2006. – № 1. – С. 12 – 13.
7. **Шовкалюк В. С.** Інноваційний розвиток України: особливості 2012 року / В. С. Шовкалюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www1.nas.gov.ua/publications/> – Назва з екрану.
8. The Global Competitiveness Index 2013 – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness/index.html> – Назва з екрану.

REFERENCES

- Chaykov, M. O., and Chaykova, O. V. "Povyshenie konkurentosposobnosti predpriatiia za schet ispolzovaniia intellektualnoy sobstvennosti" [Improving the competitiveness of enterprises through the use of intellectual property]. *Komponenty i tekhnologii*, no. 1 (2006): 12-13.
- Ilenkova, S. D. *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation Management]. Moscow: EAOI, 2008.